

cilj nego tek putokaz za utvrđivanje širega društvenog konteksta. Iz ovog djela vidljivo je da srednji vijek nije apsolutno svijet nereda nego svijet dobro uređenih odnosa. Za Anđićevu *Putanju klatna* mora se konstatirati da je novost u bosanskoj medievistici. Ona je u svakom slučaju i originalna s obzirom da je, utemeljena na izvornom materijalu, i da daje novi pogled na Bosnu. Očekujemo da će autor nastaviti istraživanja u začetom smjeru.

Ante Škegro

Igor Karaman, Iz prošlosti Slavonije, Srijema i Baranje; (studije o društvenoj i gospodarskoj povijesti XVIII.-XX. st.), Osijek 1997., 248 str.

Knjiga Igora Karamana *Iz prošlosti Slavonije, Srijema i Baranje* predstavlja zbir studija o gospodarskoj i društvenoj povijesti Slavonije, Srijema i Baranje. Studije su kao plod autorova bavljenja tom problematikom i želje izdavača, Povijesnog arhiva u Osijeku, okupljene na jednom mjestu. Premda se studije nastavljaju na radove Šišića, Bösendorfera, Gavrilovića, Kempfa, Adamčeka, Firingera, Ercega i drugih, doprinos su proučavanju gospodarske povijesti Provincijala te velikih vlastelinstava kao nositelja glavne ekonomske snage tog prostora.

Studije su posložene dijakronijski te donose sliku ekonomskih kretanja u Slavoniji od vremena oslobođenja od Turaka (premda postoji kratki uvod koji se osvrće na tursko razdoblje u Slavoniji) pa do Drugoga svjetskog rata (s kratkim osvrtom i na razdoblje nakon rata). Ipak ponajviše prostora zauzima razdoblje osamnaestoga stoljeća i prve polovice devetnaestoga stoljeća kao vrijeme reinkorporacije Slavonije, a izdvajanja Vojne krajine, obnove županija, formiranja vlastelinstava i jačanja kapitala te vrijeme legalističkog uređenja tj. urbarijalne regulacije cjelokupnih odnosa u feudalnom društvu ondašnje Slavonije. Kombinacijom metoda povijesti obitelji i povijesti vlastelinstva autor zadire u složene odnose vladar-feudalac-kmet te u složene ekonomske prilike Europe i mjesta gospodarstva Slavonije u Europi. Slavonski veleposjedi su zaista bili dio Europe već po svojim vlasnicima i organizaciji posjeda koju oni donose sa sobom. Ponajveći posjedi bili su u rukama stranaca, tako se srijemski posjed, sa središtem u Iloku, nalazio u posjedu Odescalchih (već 1697. dobija knez Livije Odescalchi, sinovac pape Inocentija IX., vojvodstvo Srijema te se on naziva iločkim vlastelinom), vlastelinstvo Vukovar pripada grofu Küffsteinu do 1736. kada ga je kupio Karlo Filip grof Eltz, nadbiskup i knez izbornik od Mainza, valpovačko vlastelinstvo (kojemu je posvećeno čitavo poglavlje »Gospodarska djelatnost na podravskom veleposjedu Valpovo u doba oblikovanja i razvoja građanskog poretka, 1848.-1918./1945.«) pripada obitelji Hillebrand v. Prandau, ali se vlasništvo više puta mijenja što je slučaj i s virovitičkim vlastelinstvom čiji je prvi vlasnik knez Josip de Cordona. Jedini veleposjednici domaćeg porijekla su grofovi Pejačevići s vlastelinstvom Našice (posjedi se kasnije šire) te grofovi Jankovići s imanjima Daruvar, Pakrac i Sirač. Sa stvaranjem krupnih kasnofeudalnih vlastelinstava i utvrđivanjem granica između vojnog i županijskog zemljišta stvaraju se pretpostavke za početak nove etape u socijalno-ekonomskom i političkom razvoju Slavonije i Srijema. Dolazi do profilacije odnosa i interesa erara i vlastelina te sukoba vlastelinske i kontribucijske blagajne. Sukobi će kulminirati 1848. godine. Paralelno se javljaju i sukobi vlastelina i seljaka koji

su prouzročeni globalnom agrarnom konjunkturuom (s težištem na proizvodnji žita) pod utjecajem napoleonskih ratova i padom vrijednosti novca monarhije. Zbog tih zbivanja dolazi do povećanja cijena žita i bogaćenja veleposjednika, te siromašenja seljaka čija je tržišna proizvodnja ponajprije potjecala iz stočarstva. Tako dolazi do usporavanja razvoja seljačkih gazdinstava, a istodobno se širi gospodarska aktivnost vlastelinstva u užem smislu tj. alodijalnog posjeda. Autor o tim aspektima detaljno govori u prve dvije studije *Kasnofeudalna vlastelinstva i seljački posjedi na tlu Slavonije od Karlovačkog mira 1699. do revolucije 1848./1849.* i *Kretanje društvenih i gospodarskih odnosa na slavonskom selu tijekom XVIII. i XIX. st.*, a dotiče ih se u sljedeće dvije studije *Gospodarska djelatnost na podravskom veleposjedu Valpovo u doba oblikovanja i razvoja građanskog poretka 1848./1918./1945.* te *Imanje Belje i Darda u sustavu veleposjeda na prostoru hrvatskog Podunavlja od XVIII. do XX. st.*

Nakon ukidanja kmetstva i pretvaranja feudalnih vlastelinstava u krupne kapitalističke posjede u Slavoniji, javljaju se tendencije razvoja kapitalističkog društva sa svim njegovim pojavama i obilježjima. I premda je Slavonija u to doba, a može se reći i danas, izrazito poljoprivredna regija, javljaju se sekundarne i tercijarne djelatnosti, socijalna i ekonomska struktura stanovništva se dodatno profilira tako da se javljaju vlasnici proizvodnih pogona, jača sloj trgovaca (posebice od osnutka *Trgovačko-obrtničke komore* 1853. godine), te sloj radnika.

Premda je došlo do određenog razvoja i napretka, privreda i ekonomski razvitak, kako Slavonije tako i Hrvatske, bili su značajno usporavani i ograničavani dualističkom ekonomskom politikom Austro-Ugarske od 1867./1868., te nagodbenom politikom Ugarske i Hrvatske. Autor posebnu pozornost tim temama poklanja u raspravama *Počeci industrijskog poduzetništva u gradu Osijeku i u Slavoniji 1850.–1860.* i *Industrijsko, obrtničko i poljoprivredno radništvo u građanskoj Slavoniji od revolucije 1848./1849. do prvog svjetskog rata.*

U sklopu ukupne industrijske strukture Slavonije XIX. i XX. stoljeća posebno je mjesto zauzimala drvnoprerađivačka industrija koja svoje korijene ima u Belišću i obitelji Guttman. Drvnoprerađivačka industrija se kasnije širila diljem Slavonije koja je zbog bogatstva šumskog fonda i mogućnosti lake eksploatacije bila izuzetno pogodno područje nastanka mnogobrojnih pilana i drugih proizvodnih i prerađivačkih pogona te kupoprodajnih društava s mnogobrojnom radnom snagom. Autor je u sedmoj studiji *Razvitak Slavonско-srijemske drvnoprerađivačke industrije i uloga tvrtke Buttman u Belišću do prvog svjetskog rata* iznio konkretne brojčane podatke drvene industrije i trgovine drvom.

Posljednja studija u ovoj knjizi zove se *Nuštar i nuštarsko područje: društveno-gospodarski razvitak u ozračju višenarodnosnog života* u kojoj Karaman donosi povijest Nuštra i okolice s demografskim promjenama te s posebnim osvrtom na razdoblje XIX. stoljeća kada obitelj Khuen-Belassy preuzima nuštarsko vlastelinstvo s naseljima.

Kao dodatak studijama nalazi se *Otvoreno pismo srbijanskoj, evropskoj i svjetskoj javnosti* Igora Karamana povodom srbočetničkog razaranja Vukovara.

U ovom pregledu knjige Igora Karamana *Iz prošlosti Slavonije, Srijema i Baranje* nepošteno bi bilo ne spomenuti detaljan predgovor prof. dr. Ivana Ercega.

Knjiga *Iz prošlosti Slavonije, Srijema i Baranje*, završena nakon smrti autora, izuzetan je znanstveni doprinos proučavanju gospodarske povijesti Slavonije i Hrvatske te velika vrijednost i pomoć u razumijevanju situacije u Slavoniji u razdoblju od oslobođenja od Turaka do uključanja u jugoslavensku tvorevinu.

Damir Matanović